

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ДИНАМІКА ОБРАЗІВ КАНАДИ ТА США
В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ»**

Виконала: студентка 4-го року
навчання
спеціальності: *035.01 Філологія
(українська мова та література)*;
освітньої програми: *Мова,
література компаративістика*

Перехожук Ярослава Вікторівна

Керівник: Пашко О.В.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач

Рецензент: Борисюк І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2020р.

ПЛАН

Вступ	3
Розділ I. Динаміка образів США та Канади в історичному контексті...	6
1.1. Історія міграції українців	6
1.2. Динаміка образів США та Канади. Історичні етапи	9
Розділ II. Аналіз динаміки образу Канади та США	11
2.1. Період від 1890 до 1922	11
2.2. Період від 1922 до 1946	16
2.2. Період від 1946 до 1991	28
2.4. Період від 1991 до сьогодення	34
Висновки	39
Список використаної літератури	45

ВСТУП

В історії України зафіксовано чотири хвилі міграції. Еміграцію народу в різні роки було зумовлено різними причинами: політичними, економічними, історичними. Серед найбільших діаспор світу: російська, канадська та американська. Зрозуміло, що українці їздили частіше недалеко, до країни-сусідки. Адже зі східними сусідами в нас достатньо тісна історія, до того ж, ідеологія Радянського Союзу внесла свої корективи і перемішала нації засланнями та депортаціями.

Але чому ж інші найбільші діаспори знаходяться так далеко від України, за океаном? Для українських селян, які стали першими емігрантами, було важко розставатися зі землею предків. А їхати ще й так далеко за океан – на це рішення зважувалися лише з надзвичайно серйозних причин.

В ХХІ столітті міграційні процеси не зменшилися. Діаспора регулярно приймає нових українців, що прагнуть закріпитися в Канаді та Америці. Від цього тісного зв'язку між українцями-мігрантами та українцями на території рідної держави за стільки років було вироблено певний образ США та Канади. Риси цього образу можна знайти й в українській прозі.

Звичайно, ці риси різняться, адже українських письменників переслідували, текст вихолощували цензори, говорити відверто про ті чи інші країни було неможливо. Ідеології змінювалися, ставлення народу до образів країни змінювалася разом з державною політикою. До того ж, Україна тільки в 1991 році змогла повноцінно стати незалежною від сусідів державою. Та й тут не стало українцям легше, адже політичний напрям країни постійно хилить то назад до Росії, то до Європи та Америки. Незважаючи на це, письменники все одно передали в текстах, хоч і на

перший погляд непомітні, але важливі риси США та Канади, та сформували їхні образи для наступних поколінь.

Становлення дитини громадянином свого суспільства відбувається ще в школі. Міністерство освіти кожного року рекомендує школярам з 5-11 класу певну українську літературу [20; 21]. Вивчення української прози за цим списком створює у дітей певний спільний культурний фон. За образами, що описано в літературі в різні роки, дитина будує своє світосприйняття. Адже, література відображає процеси в суспільстві, множить стереотипи, до яких звикають школярі. Через ці клішовані уявлення про США і Канаду виникають й культурні умови для того, щоб мігрувати.

Актуальність роботи полягає в тому, що імагологічні дослідження рис різних країн в українській прозі показуватимуть, з яких уявлень формується їхніх образ в свідомості сучасного українця. До того ж, образ однієї країни не залишається сталим, він може в динаміці змінюватися і витворювати нові клішовані моделі. Ці риси для нас зберегли у свої творах письменники, а з ними й враження людей від тої чи іншої країни в різну історичну епоху. Щоб зрозуміти походження стереотипів про ті чи інші нації зараз, нам потрібно проаналізувати їхню трансформації в нашій культурі в минулому.

В українській літературі проблематикою культурної ідентичності в суто імагологічному плані займався Дмитро Наливайко. В праці 1998 року «Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.» літературознавець досліджував образ України в європейській літературі [24, 25]. Також вивчали імагологію Володимир Янів, Наталія Яковенко тощо [49; 46].

Образ США досліджували в різних мистецтвах, наприклад, через карикатури українського сатиричного журналу «Перець» (Андрій Яковлев в статті «Образ США та Великої Британії на шпальтах сатиричного журналу

“Перець” у перші роки холодної війни»), через образ «ворога» в літературі (Валерія Покляцька у статті «Протистояння СРСР та США у 1946-1979 рр.: засоби формування “образу ворога”») [47; 33]. Вже є соціологічні дослідження впливу української діаспори на процеси державотворення та формування образу США через українців закордоном [9]. Але всі ці праці не мають систематичного характеру, зазвичай вони стосуються тільки історичних чи соціологічних розвідок, залучаючи для дослідження архівні матеріали, записи усних свідчень, пресу та інші історичні докази.

Мета нашого дослідження – проаналізувати динаміку образів Канади та США в українській прозі. Аналіз буде проведено незалежно від інтенцій самого автора про ці країни та його біографічних відомостей. У нашому дослідженні нас цікавить тільки текст. Таке обмеження матеріалу дослідження потрібно для того, щоб чітко зрозуміти, який образ США та Канади бачать та сприймають діти.

Щоб реалізувати дослідження, нам необхідно виконати такі **завдання**:

- виявити в рекомендованому списку літератури ті твори, де згадано риси США та Канади;
- проаналізувати історичні події, що супроводжують той чи інший сюжет твору;
- зіставити риси Америки та Канади у творах одного історичного періоду;
- узагальнити всі риси в один комплексний образ, що подається дітям у навчальних закладах.

Об’єктом нашого дослідження є літературні прозові твори, що пропонують українським школярам на початковому етапі вивчення української культури, а **предметом** є аналіз динаміки образів США та Канади в українській прозі.

В нашому дослідженні ми використаємо такі **методи**: компаративний, імагологічний, культурно-історичний та герменевтичний. **Структура** нашої дипломної роботи складається зі вступу, першого розділу з двома підрозділами, другого розділу з чотирма підрозділами, висновку та списку літератури.

РОЗДІЛ I. ДИНАМІКА ОБРАЗІВ США ТА КАНАДИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

1.1. ІСТОРІЯ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Чотири хвилі міграції супроводжували розвиток української прози. Після останнього перепису українців-емігрантів, виявилось, що американські та канадські діаспори входять у трійку найбільших закордоном.

В цей список також входить Росія, але це не дивно. По-перше, ми сусідимо з Росією. По-друге, у нас тісна спільна історія. Україна займала місце колонії під гнітом російської політики, і для того, щоб успішно будувати кар'єру, часто доводилося виїжджати в «головну» частину СРСР.

Але що ж змушувало українців обирати для свого подальшого життя країни, що знаходяться так далеко від України? На це є цілий комплекс причин: політичні, економічні, питання соціального захисту, різниця в поглядах, переслідування, геноциди.

Українці мандрували для того, щоб вижити. Перша хвиля міграції, яку називають «трудовою» почалася з середини XIX століття і закінчилася початком Першої світової війни [50]. Головними причинами для цього стали утиски українських селян з боку Російської та Австро-Угорської імперії. Селяни жили в бідності, не могли знайти роботу, щоб прогодувати свої сім'ї. З цього почалася міграція українців.

Залишилися свідчення того, що причиною до перших міграцій за океан стала кампанія інших країн, що намагалася залучити більше людей до праці на своїй території. Канадський та американський уряди, зважаючи на свій важкий клімат для розвитку земель, надсилали до Галичини «агентів», що мали «завербувати» українські сім'ї до переїзду. Створювався такий собі

еміграційний синдикат. Агенти роздавали листівки, розповідали про зручні умови проживання закордоном та про пільги, що уряд влаштовує для переселенців. За одного переселенця агент отримував від 2 до 5 доларів [23]. Часто закордон виїжджали цілі села. На розвідку, їхали молоді люди або самотні чоловіки, а за ними вже на готове місце приїжджали рідні чи друзі.

Коли сім'ї приїжджали на територію, що їм виділив уряд США чи Канади, вони намагалися тримати вже одружених дітей поряд з собою та надавати прихисток новим українцям. Таким чином формувалися цілі міста діаспори. В деяких штатах досі можна знайти міста та села з українськими назвами. Найвідомішим містом є Одеса і в Канаді, і в США (в штаті Техас). Також у Канаді є міста Львів та Тернопіль [20].

Наразі, багато таких маленьких містечок та сіл занепадають, адже урбанізація тільки набирає обертів. Та й молоді американці чи канадці «українського походження», як вони себе називають, не завжди бережуть пам'ять про своїх предків та й мають потребу у кар'єрному розвитку вже через 5-7 поколінь від перших мігрантів.

Таким чином тільки зі Східної Галичини на початку ХХ століття виїхало близько 300 тисяч людей. І тільки до Канади та США емігрувало близько 80 тисяч. [16]

Звичайно, міграція українців не обмежується тільки першою хвилею. Друга хвиля почалася з початком Першої світової війни та закінчилася з Другою світовою війною [50]. Мігрували й тікали не від війни, а від політичних переслідувань. Також мігрували й ті, що не згодні були ні з режимом Гітлера, ні з режимом Сталіна. Також люди тікали від насильницької колективізації, адже перебудова системи сільського господарства швидко перетворилася в арешти людей, які мали у власності хоч якусь худобу чи врожай, яких пізніше назвали «куркулями», розкрадання їхнього майна та масові розстріли. До того ж, часто

безпечніше було втікти аж за океан, якщо опозиціонера переслідувало КДБ, ніж переховуватися в Європі. Адже агенти СРСР продовжували пошуки «ворогів» і за кордоном.

На жаль, немає точних даних, скільки людей виїхало закордон у другу хвилю міграції. За неофіційними підрахунками цифра коливається від 800 тисяч до мільйона емігрантів [16].

В третій хвилі міграції брали участь ті люди, що потрапили до концентраційних таборів чи в полон ворога [50]. Хронологічна хвиля охоплює період після Другої світової війни й до становлення незалежної України. Люди, що поверталися додому живими з полону, автоматично ставали зрадниками СРСР. Колишнім полоненим важче було знайти роботу, а перед працевлаштуванням треба було писати пояснювальні листи про свої дії на війні. «Покарання» від держави для таких людей могло розповсюджуватися й на сім'ю, коли, наприклад, дітям важче було вступити в навчальні заклади. Таких людей означали як «ненадійний». За переписом населення від 1970-го року в США вже проживало від 1,2-1,5 мільйона українців, а в Канаді 580 тисяч людей [16].

Четверта «заробітчанська» хвиля міграції почалася з 90-х років ХХ століття й триває до сьогодні [50]. Економічно важкі 90-ті роки, коли людям місяцями не виплачували зарплатні, країна намагалася затвердитися як держава, а на вулицях керували «бригади». Все це змушувало українців шукати кращого місця для життя. Здебільшого українці мігрували тільки по трудовим контрактам і потім поверталися додому. Але достатньо великий відсоток заробітчан все ж забирали з собою сім'ї.

Діаспора поповнювалася і продовжувала допомагати з роботою, житлом, навчанням, юридичними колізіями. Також в осередках української діаспори часто відкривають українські школи вихідного дня, де дітям пропонують вивчати українську мову, культуру, історію, танці та пісні. На

великі свята в українських околицях влаштовують концерти та проводять масові традиційні гуляння.

Діаспора не тільки турбується про матеріальну частину «виживання», але й про моральну, адже мігрантам важко швидко асимілюватися до нової американської чи канадської культури. Осередки діаспор з різних міст об'єднуються та створюють різні організації допомоги переселенцям та благодійні фонди для допомоги українцям, що лишилися на батьківщині. Наприклад, коли в Україні почалася війна з Росією, в діаспорах утворилися благодійні акції, що забезпечували наших добровольців усім необхідним для збройного конфлікту.

Таким чином за останніми підрахунками, що було проведено в 2016 році, в США офіційно проживає 930 тисяч українців, а за даними діаспори близько 1,5 мільйона, а в Канаді за 2006 рік було налічено 1,2 млн українців [16].

Очевидно, такий стрімкий розвиток міграції не міг бути непоміченим в літературі. Це був привід для народження стереотипів про США та Канаду. Але не потрібно обманюватися тим, що ці країни завжди було презентовано як місце для порятунку від бідності чи тоталітарного режиму.

1.2. ДИНАМІКА ОБРАЗІВ США ТА КАНАДИ. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ

У цьому розділі ми аналізуватимемо чотири етапи еміграції, що визначаються історичними подіями і впливають на формування образу досліджуваних нами країн.

Перший етап еміграції – це період з кінця XIX століття до становлення Радянського Союзу. На цьому етапі Америку визначають у творах як вдалу для міграції країну свободи, з кращим економічним станом та серйозним рівнем технологічного потенціалу.

Цікаво, що на другому етапі, між утворенням СРСР та аж до кінця Другої світової війни, нова влада не цурається торгівельних стосунків з майбутньою країною-конкуренткою. Незважаючи на пропаганду проти капіталізму, у літературних творах описується, як міцність нової країни люди піднімають технікою американського виробництва. До того ж, в описах жаху війни українські письменники ототожнюють росіян з американцями. Адже на війна немає місця нації, є тільки «побратим» та «ворог».

На третьому етапі еміграції, а саме після Другої світової війни аж до становлення незалежної України, таких описів дружби Америки та СРСР меншає. Між країнами розпочинається «холодна війна». Тепер за минулий зв'язок з чужинцями можуть арештувати та розстріляти. Речі американського виробництва стають символом «ненадійності» та підозрілості. Політичним ув'язненням інкримінують шпигунства та роботу на Штати.

Натомість, декілька останніх років третього етапу, а саме період Перебудови трохи відрізняються в творах. Якщо раніше американські речі викликали підозру в сусідів, то тепер вони стали «модними» для нових поколінь. Після періоду «застою», доби тотального дефіциту, новим поколінням хотілося вийти з суцільної однорідної маси, виділитися, зарекомендувати свою індивідуальність. Для старших же поколінь риси США залишалися незмінні.

Четвертий етап еміграції починається зі становленням незалежності України й до сьогодні. В подальшому дослідженні, ми побачимо, що образ США та Канади тут вже не так сильно залежить від минулих етапів, а зрощується власними враженнями українців. Відкриті двері для виїзду закордон та створення американських організацій та компаній в Україні призводить й до враження від США в літературі. В деяких творах, які ми аналізуватимемо, навіть буде висміювання прихильних поглядів на участь

США в формуванні української незалежності та застереження для тих, хто намагатиметься культуру чужої країни насаджувати на батьківщині.

Отже, в нашій роботі ми поділимо літературні твори за часом подій у сюжеті по представлених вище історичних етапах і будемо спиратися на них при аналізі рис, що створюють загальний образ США й Канади.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОБРАЗУ КАНАДИ ТА США

Твори у другій частині цієї роботи буде розташовано за часом подій у сюжеті. Почнемо ми з роману, який хоч і було видано 2009 року, розповідає про події 1860-х. Для дослідження ми виділили ті прозові твори з шкільної програми, де зустрічається опис США чи Канади.

2.1. ПЕРІОД ВІД 1890 ДО 1922

Роман «Урізька Готика» Галини Пагутяк було видано 2009 року у Києві. Сама авторка пише, що ще в 1990-х знайшла нарис Івана Франка про спалення опирів в селі Нагуєвичі в 1830-х роках [30]. На думку їй спало написати історію, вже через 30 років після тої події. Тож у творі розповідається про 1860-ті роки.

Незважаючи на цікаву сюжетну лінію про упирів, ми все ж звернемо увагу на образи Америки, яких тут більше, ніж достатньо. На початку нашого дослідження ми говорили про спеціальних «агентів», яких спонсорував канадський уряд для агітації українських селян до переїзду.

В цьому ж творі є такий агент Влодко, що теж має прибуток з відсотків за кожного емігранта, але не в Канаду, а в США. Цікаво, що сам Влодко теж марить Америкою. Для нього вона постає раєм на землі, і як

написано у творі, таким раєм вона йому здається, бо кращого він в житті не знав.

Серед сюжетної лінії про міграцію в Америку можна підкреслити цікаві образи, що роками з'являлися в українській культурі. Спочатку про саму роботу агентів: *«Попри його підозріле заняття, можна сказати, навіть підле, фотограф жалів свого попутника, що жив з процентів, позаяк платили йому з голови. А труд то був вельми тяжкий, подібний до місіонерського: спробуй намовити хлопа, котрий по вуха вріс у землю, виїхати до Америки, де нібито на деревах ростуть білі булки, а дороги мають підлогу, як у хаті»* [29].

А так Влодко розділяв Америку для клієнтів та Америку для себе: *«Втім, Влодко був одержимий однією мрією – Америкою, і про неї міг би говорити безконечно, причому була Америка для клієнтів, і друга – для Влодка, з хмародерами і казино»* [29].

Далі представимо список рис, які уявляють собі герої роману про американське життя. Спочатку про інновації в сільському господарстві: *«...в Америці вам не стачило би дерева, аби загородити пасовисько для худоби. Там натягують дроти, аби худобина не розбіглася. Але, як і втікне, то не біда, бо кожда штука має на вусі мітку...»* [29].

Далі обговорюється політика безкоштовного надання земель та політику підтримки мігрантів. Зокрема початок виплати податків тільки через 10 років після приїзду: *«В Америці президент, цісар по-нашому, просить людей, аби брали землю задурно, а податки зачнуть платити аж через десять літ»* [29].

А ще описано уявлення людей про відсутність класової різниці та обов'язкових етичних правил, щоб не нівелювати свій статус. Герої вважають, що Америка вільніша від Європи: *«Мав уроджений страх перед аристократами, та й не потрафив би догодити їм поводженням, бо де мав його навчитися? До того ж був чутливою натурою, одразу відчував*

ставлення до себе, і се йому мусило добре боліти. В Америці, чув, на таке не зважають. То демократична країна, не те, що набундючена стара Європа» [29].

Не оминула письменниця й опису переживань людей, що мають мігрувати. У тексті з'являються сумніви та страх перед майбутніми подорожами, адже відірватися від рідної землі, кинути все, що маєш тут і не знати, яка біда може спіткати закордоном, де мало своїх людей, дуже важко. Сім'я, що вирішила їхати в Америку описує відрізок часу до поїздки ось так: *«Кожна тема розмови могла зрушити їхнє заледве налагоджене життя, що тепер зводилось до чекання від'їзду. Лушили фасолю, аби дармо не сидіти, але могли б її зварити, бо хтозна, чи в Америці будуть таке їсти» [29].*

Також дрібка сумніву з'являється й в Юліана, друга Влодька, якого агент теж агітував для виїзду. Навіть, не так агітував, як ділився своїми мріями про Америку: *«Уяви, що все це обман, і такої Америки не існує, як немає Атлантиди чи Ельдорадо. А ти відправляєш людей невідомо куди...» [29].*

Історико-біографічний роман «Гетьман Іван Виговський» Івана Нечуя-Левицького, написаний 1895 року, а опублікований 1899 року у Львові. Хоч в творі й описується постать XVII століття, все ж автор робить сучасну оцінку дій політика, тому ми й визначаємо твір у першому історичному періоді. Пізніше, вже за часів СРСР, твір буде заборонено.

Іван Нечуй-Левицький в кінці твору підсумовує значення політики гетьмана Івана Виговського в історії та порівнює його з попередником – Богданом Хмельницьким. Автор пише, що за Богдана Хмельницького в Україні був такий суспільний устрій, як в «сучасній Швейцарії, Америці чи Норвегії».

Уточнимо детальніше, що за гетьмана Хмельницького рівні права надавалися військовим, селянам та городянам, а права релігійних

представників зрівнялися з іншими верствами населення. Натомість політику Івана Виговського письменник описує як «регресивну», адже за час правління гетьмана суспільство «повернулося до польського аристократичного устрою» [26].

З цієї невеликої ремарки автора ми бачимо, що Америку в кінця XIX століття ототожнюють з демократичною державою та позитивно ставляться до системи рівноправ'я класів.

Іван Франко свою соціально-психологічну повість «Перехресні стежки» написав та опублікував 1900 року у Львові. Пізніше твір було заборонено радянською владою. Так вперше у творі з'являється опис Америки разом з описом пана Шнадельського: *«...він носився з думкою виїхати до Америки, і ся думка не покидала його й досі. Але як виїхати? Без шеляга при душі не рушиш і з місця, а їхати на те, щоб, ставши на місці, опинитись без шеляга при душі, се ж значило їхати ще на гіршу біду, на важку працю, якої Шнадельському страшенно не хотілося...»* [43].

Думки про переїзд до Америки в цьому творі розкриваються вже не тільки як вимушена необхідність, але й як один з варіантів побутування для самотнього чоловіка на початку XX століття. Шнадельський планує переїхати в Америку, але вже з грошима, аби не наражати себе на важку працю. Тобто, ставлення до міграції не ідеалізують, розуміють, що «наших» там чекає серйозне випробування працею. Цей життєвий план разом з ентузіазмом Шварца підштовхує чоловіка до вбивства та крадіжки.

Також Іван Франко залишає нам опис шляху до Америки: з містечка, де розгортаються події твору до Перемишля, потім до Кракова, Берліна (де Шварц лишає хворого на пневмонію Шнадельського), Бремергафен (портове місто Німеччини), а звідти під фальшивим іменем – до Америки.

Ми схилиємося до думки, що чоловік обрав саме США за країну для життя. Адже, тільки Америку можна було назвати «країною доларів», як її описує письменник.

У 1900 році у Львові з'являється епічно-психологічна новела Василя Стефаника «Камінний хрест».

В історії описано еміграцію селян першої хвилі, коли з України виїхало понад 300 тисяч осіб. Письменник, що народився в селі Русів, Івано-Франківської області, списав головного героя зі свого односельчанина Івана Дідуха.

Маємо звернути увагу на цитату, що стане важливою складовою нашого дослідження: *«Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обмичу, та й підеш у ту Гамерику, як жидівка...»* [40].

Так Іван Дідух звертається до «своєї старої» Катерини, що плакала поміж жінок на проводах закордон. Ця цитата є важливою, тому що за сюжетом, сім'я Дідухів збиралася емігрувати до Канади: *«Два роки нічо в хаті не говорилоси, лиш Канада та й Канада...»* [40].

Так в українській літературі образи Канади та США об'єднуються. Таке ототожнення доволі різних країн може з'являється з декількох причин.

По-перше, шлях до еміграції був достатньо складним, адже, щоб дістатися до кораблів за океан, потрібно було перейти спочатку декілька країн Європи. По-друге, шлях міг відрізнятись ще й за тим чинником, що у подорожніх могли вже бути знайомі в США чи Канаді або ж вони вже листуваннями контактували з діаспорами. У такому випадку, часто сім'ї вибирали важчий, але надійний шлях, незважаючи на країни. По-третє, Іван Дідух міг говорити «Гамерика» як про континент, а не як про країну.

Загалом, як ми вже зазначали в попередньому розділі, міграція, яку описує Василь Стефаник, була зумовлена зубожінням селян. Тут могло не обійтись без агітації агентів, що описали молодим дітям Дідуха світле майбутнє в Канаді.

Текст оповито сумом за батьківщиною, землею, старістю, яку Дідухи могли б зустріти на рідній землі. Камінний хрест залишається на згадку про

свою країну. Такі «камінні хрести» є свідченням внутрішньо-суспільної трагедії, коли народ розпорошується світом та втрачає свою ідентичність, свою культурну єдність.

В творі немає опису Канади, уявлень про неї. Є тільки опозиція «своє-чуже», «близьке-далеке». Ці опозиції важливі, адже перші імагологічні дослідження буквально створювалися на таких протиставленнях, описували ототожнення людини зі «своїм» народом та протиставлення своєї громади народам «чужим».

Так само й в нарисі «Сентиментальні мандрівки Галичиною» Галини Пагутяк. Його було опубліковано 2014 року у Львові, але нас цікавить та частина історії, де письменниця зустрічається з донькою українського емігранта.

Ця цитата пов'язана з розповіддю про Раву-Руську, один з куточків, куди збиралася їхати головна героїня. Її головною метою була розвідка про походження емігрантки в другому поколінні Ольги, чий батько емігрував ще у 1921 році, але не навчив доньки мови й не розповів про свою рідні культуру: *«Батько її був чоботар і емігрував у 1921 році до Америки. Це — все. Коли батьки не вчать дитини рідної мови, не розповідають про покинуту Батьківщину, значить, вони пережили якесь страшне лихо...»* [28].

Люди, яких обставини змушували тікати з рідної країни, були ображені, що не можуть спокійно лишатися на землях своїх предків.

Отже, на першому історичному етапі ми бачимо, що Америка та Канада асоціюються з чимось далеким, чужим, тугою за рідною землею. Натомість, Америка це також країна порятунку, країна демократичної політики, що наводиться в приклад. Це країни для міграція від складних умови життя, яку рекламують агенти.

Негативні емоції при переїзді дуже притаманні українській літературі. Ми почали наше дослідження з туги за рідною землею у творі «Камінний

хрест» і закінчили сучасним твором, що було написано через 114 років, і тут теж ми бачимо тугу, хвилювання та сумніви перед невідомим. Прив'язаність до рідної землі для українців має велике значення, що залишається підсвідомо й у XXI столітті.

2.2. ПЕРІОД ВІД 1922 ДО 1946

Цей історичний етап в літературі представляє «Морозів Хутір», роман, що вперше було видано 1948 року, – перша частина трилогії «Ост», дві наступні частини трилогії: «Темнота» (1957) і «Втеча від себе» (1982).

Події відбуваються між пізньою листопадовою осінню 1918 та розпалом літа 1919. До хутора Григора Мороза повертаються сини з різних куточків України, та один з Росії, з Хабаровська. Автор ще на початку тексту натякає, що всі сини різняться своїми поглядами, можливо, це їхня остання зустріч усіх разом у такий непростий час.

На прикладі цитат про Америку так й видно різноплановість поглядів про тогочасну політику в країні. Наприклад, Петро – художник, професор Київської академії мистецтва. Він вважає, що революція була необхідна, адже без неї не могло б розвитку технологічного, в якому Америка вже переганяє Росію: *«В Америці вже давно їздять автомобілями, а у нас як були воли — так і зістались»* [36].

А цю цитату висловлює лікар Микола Степанович, батько Мар'яни та Ольги, один з представників української інтелігенції в творі: *«Я голосував за соціал-революціонерів. Я хотів би, щоб була свобода. Я хотів би, щоб селяни дістали землю. Я хотів би свободи слова, друку, думки, як в Америці»* [36].

Він ототожнює свободу, яку пропагандували революціонери з свободою, за яку борються в Америці. Чоловік також вважає, що цієї свободи апріорі не може бути, адже Ленін вже оголошує державу

пролетаріату, а якщо «ти не пролетаріат – ти ніщо»: «...коли брати Росію з усім — її державність, мистецтво, літературу — це колосально... А наша політика! Тисяча літ грандіозного будівництва. Ми йдемо до Америки не тільки по преріях Сибіру, а і по сопках Алеутів...» [36].

Таке враження про Росію у Івана, офіцера армії російського імператора. Він також вважав, що відділення України від Росії буде означати занепад всього слов'янства. Типова ідея про братство слов'янських народів та слов'янську єдність. Іван ідеалізує слов'янський світ, в порівнянні з США, бездушною й бетонною країною: «Схід Європи, північний захід Азії лишилися резервуаром майбутнього людства... Інакше ми були б тільки Сполученими Штатами Америки, завалені хмародерами до глибини душі... Місія Росії — втримати рівновагу між культурою душі і культурою мозку» [36].

Ольга, сестра Мар'яни, також має свою думку про Америку. Для неї це країна колосальної свободи дій та самовираження, в порівнянні з Росією: « – Я дійсно обурена, що я не в Америці. — Чому? — Америка — країна, де темперамент може знайти вислів... В Росії нема воздуха...» [36].

Варто звернути увагу й на уявлення графа Демідова про майбутні стосунки Америки та Радянського союзу. Ми не будемо судити з того, як остаточно формувалася підтримка чи ворогування з СРСР. Але тут знову повторюється вже складений через наше дослідження образ Америки, як країни багатіїв, до того ж багатіїв садистів та циніків: «... Росію лєнінську підтримують не тільки вроджені і нащадні пролетарі, але, супроти власних інтересів, її підтримують і мільйонери Америки, пересичені буржуа Парижу, зхимеровані масони і всі, що люблять дотеп смерті, всі садисти і циніки, а з протиріччя навіть вороги марксизму» [36].

Твір «Юність Василя Шеремети» було надруковано аж у 1947 року, але у творі описано гімназійне життя 20-х років самого автора, Уласа Самчука.

Ставлення головного героя, Василя Шеремети, до Америки змінюється протягом самого твору. Можливо, це розповіді Шпачука його надихають, адже Америка в творі з'являється вперше в його вустах: *«Адже є щось у світі й інше, чим можна цікавитись, крім політики. Недавно я читав, як один хлопчина без грошей поїхав до Америки, щоб там працювати на Едісонових заводах. Цікавився законами світла...»* [38].

Спочатку Шеремета в розмовах зі Шпачуком скептично ставиться до прийнятого поділу на класи, адже його реальність відрізняється від написаного в статтях та підручниках: *«І ти хоч, щоб я, Василь Шеремета, син батька, який чортовими потами добився до хліба, раптом відіурався всього тільки тому, що десь у світі, невідомо де – у Англії чи Америці – існують мільйонери, які визискують пролетарів...»* [38].

Пізніше фантазії про країну мільйонерів захоплюють Василя Шеремету і він уявляє, як мільйонером приїжджає додому, щоб побудувати модерну гімназію і як сам директор тисне йому руку, а всі навколо знають, що це знаменитість Шеремета: *«Перед його очима – Америка, Нью-Йорк, місто-велет, хмародери... Там він стає мільйонером. Хіба він не читав брошури про такого Корнеджі?»* [38].

Ендрю Корнеджі (або Карнегі) – відомий мільйонер з США в кінці XIX - на початку XX століття [52]. Він був прикладом «американської мрії», коли з простого емігранта з Шотландії став найбільшим металургійним магнатом світу. Він й досі вважається однією з найбагатших людей світу.

Улас Самчук в примітках зазначає, що до Василя Шеремети інформація про Корнеджі дійшла з брошури Михайла Черкавського, українського громадського діяча.

Роман «Неймовірні пригоди Івана Сили» Олександра Гавроша було надруковано 2007 року у Львові. Але це історія про силача Івана Фірцака,

що народився у 1899 року на Закарпатті, гастролював по всьому світу, а на піку своєї популярності у 1937 році повернувся на батьківщину.

В цьому творі нас найбільше цікавить 39 розділ «у якому Америка є Америкою». Головний герой, Іван Сила, приїжджає з цирком на гастролі та стає популярною особистістю. Одного разу він зустрічає містера Піцікато, що пропонує силачу будь-які гроші, якщо той витримає, коли Піцікато проїдеться по ньому своїм авто.

Іван Сила витримує навантаження автомобіля, дістає чек на 5 тисяч, а наступного дня бачить у газетах рекламу «найбезпечніших автомобіль» зі своїм зображенням: «— *Ех, Америко! — зітхнув парубійко, розглядаючи часопис, який йому приніс Пандорський. — Гроші — понад усе*» [8].

Таким чином Америка у нас вже не вперше ототожнюється з країною, де все вирішують гроші, все живе заради грошей і де кожен готовий на будь-яку хитрість, щоб тільки заробити.

Інтелектуальний роман «Дівчинка з ведмедиком» одразу передає декілька епізодів української реальності, пов'язаної з американцями. Твір було написано 1927 року та опубліковано 1928 року в Києві, але події розгортаються з 1922 по 1927 роки. Автор, Віктор Петров-Домонтович описує буденну розмову у Тихменєвих і ми одразу бачимо опис образу США: «*Розмова й почалася про саночки, пайки, читання лекцій в червоноармійських клубах, про «АРА», про американців з «АРА», про долляри, курс на радзнаки й золоті десятки...*» [12].

«АРА» – це американська неурядова організація [51]. Волонтери її допомагали європейським країнам, що постраждали в Першій світовій війні. АРА надавала голодним людям Радянського Союзу продовольчі товари. В багатьох містах та селах відкривалися їдальні, де можна було отримати пайок на день і для дітей, і для дорослих.

На території України АРА запрацювала тільки 1922-23 роки. Спочатку відсутність АРА на території України і її присутність в Росії

пояснювалася бюрократією. А коли в 1923 році АРА збиралася продовжувати допомагати українцям, радянська влада почала боятися прихильності до головного ворога-капіталіста, заборонила організацію та почала переслідувати «контрреволюційні елементи та шпигунів». Невдовзі АРА й зовсім припинила своє існування.

А так автор описує самих американців, що працювали з АРА на місцях: *«У шклянній шафі з порцеляною стоять блакитні, сині, червоні чашки, блюдечка, різнобарвні помальовані тарілки, рожеві пастухи й пастушки, маркізи й шевальє, Севр, Сакс, Хіна, порцеляна імператорських заводів, цінні речі, за які американці з АРА й “Джойнта” заплатили б чималі гроші...»* [12].

Справа в тому, що для американців-робітників поїздка в Радянський Союз була цікавою, адже влада СРСР намагалася максимально усунути витік інформації про справжній стан речей в країні – працювала інформаційна блокада. Бідні, голодні селяни й містяни не бачили серйозної цінності речей з минулого режиму, що не встигла ще забрати нова «червона» влада. А американці мали змогу закуповувати речі, що для них були дуже цінними. Цей факт і задокументовано в романі.

Ще одне цікаве порівняння, яке використовує письменник: *«Він дрімав коло книг і зошитів, цей суворий племінний тотем північноамериканських диких лісових Дакотів, — милий кімнатний бог маленьких ніжних і теплих сердець нашої дітвори, що за останні двадцять років покорив їх безроздільно...»* [12].

Так Віктор Домонтович описує ведмедика Зини, який, до речі, теж плід американської культури. У 1902 році президент США Рузвельт на полюванні пошкодував ведмедя. Ця новина настільки широко розійшлася по всьому світу, що викликала створення багатьох анекдотів, карикатур, де ведмеді просять підписати пакт про ненапад та інших жартівливих наслідків. Саме тоді в Нью-Йорку власник іграшкової крамниці, емігрант з

Російської імперії, Моріс Мічтом (насправда Михайло Мішім) почав продавати ведмедика Тедді (скорочено від Теодор) [55].

Ми також зацікавилися, чому ж автор визначив, що ведмедик був саме з Дакоти, адже Рузвельт полював лісах штату Міссісіпі. Ми перевірили національні атрибути штату, але на їхніх гербах чи прапорах немає зображення ведмедів.

З'ясувалося, що в XIX столітті американський уряд безкоштовно надавав ділянки землі у Дакоті [20]. Розмір ділянки визначався складом сім'ї та можливістю до її освоєння. Таку «акцію» уряд впроваджував через суворі кліматичні умови у штаті. Це спричинило розростання української діаспори в штатах.

Наші люди не боялися важкої праці, головне для них було зачепитися, отримати житло в США та отримати законні підстави до життя в чужій країні. А батьки Зини, очевидно, купили доньці саме ведмедика Тедді, найпопулярнішого ведмедя в Північній Америці.

«Відомий проповідник прагматизму, американський філософ Вільям Джемз учив: людина знає тільки те, що їй потрібно знати. Можливо, що в Америці це так і єсть, я не був у Америці, але, на мою думку, він помиляється» [12]. Праця американського філософа Вільяма Джемза «Різноманіття релігійного досвіду» (*The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*) вийшла 1902 році була дуже популярною і швидко стала класичною для психологів та філософів [57]. Лекції, що було зібрано в праці, описують уявлення Джемза про сутність релігії та його погляди на наукову методологію, що використовувалася для її вивчення. Скоріше за все, герой твору Василь Гриб ознайомився з цією працею ще до революції.

Роман Віктора Домонтовича-Петрова «Дівчина з ведмедиком» не тільки наповнений алюзіями на інші твори, але й насичений посиланнями до американської культури.

В урбаністичному романі «Місто» теж є посилання до образу Америки. Твір було написано 1927 року та надруковано 1928 у Харкові. У СРСР твір було заборонено аж до 1989 року.

Це цитата з самого початку подорожі Радченка до міста з села. Чоловік, що спілкувався з селянами це Левко, що вже два роки «голодним перебивається в місті»: *«Селяни тут, на пароплаві, охоче почастували його своїми немудрими харчами, а він зате розповів їм цікаві речі про планету Марс, про сільське господарство в Америці та про радіо...»* [32].

Всі речі, про які Левко розповідає, дивують селян. Це короткий список головного, чим життя в місті відрізняється від життя в селі. Такий «доступ до інформації» наче можливий тільки в місті, що дивує селян своїми інноваціями. Це як дуже примітивний показник для людини, що вже асимілювалася в місті й відрізняється своїми розширеними знаннями.

Також з цього опису життя Левка ми бачимо, що до міст доходили американські трюкові фільми: *«З цього шляху він майже не сходив, хіба що бував тричі на зиму в 5-му Держкіно на американських трюкових фільмах та виїздив вряди-годи полювати по лінії Київ — Тетерів...»* [32].

Вони були популярні в усьому світі, адже саме з 1900 року до 1960-го каскадерство стрімко розвивалося в США.

Ми переходимо до твору «Лебедина згряя», першого роману дилогії Василя Земляка, куди також входить роман «Зелені млини». Роман було опубліковано 1971 вперше, події відбуваються починаючи з пореволюційного часу та закінчуючи 1944 роком.

Нас цікавить опис колективізації сіл в романі. Тут немає чіткого образу США чи Канади, але є цікава деталь: *«Він дуже вправно покінчив із Рузиними батьками — їх обох було поховано в один день (потім ходили здогадки, що Джура потруїв їх), спустив на гроші їхнє майно — волів, овець, ясеновий лісок на леваді — й невдовзі по тому виписав собі трактора з самої Америки...»* [17].

Нас зацікавило, чому ж в Радянському Союзі на етапі колективізації сіл, селяни могли виписати собі трактора з Америки, адже СРСР намагався «догнати й перегнати» суперників.

Колективізація мала б множити гроші країни для успішної індустріалізації. Так як влада СРСР була орієнтована на швидкий результат, колективізація теж форсувалася. Селянам було необхідно швидко надати техніку для обробки полів. Але в Союзі не було вітчизняної техніки, що могла б покрити потреби усіх сіл.

Тоді у 30-х роках з Америки було виписано 30 тисяч тракторів «Фордзон» із заводів «Форд» [6]. Саме такий трактор потрапив до Джури, одного з жителів села Вавилон в українському Побужжі.

У контексті постійної конкуренцією СРСР з США, цікаво, як розвивалися стосунки країн з партнерів зі збуту товарів до ворогування під час холодної війни.

Історичний роман Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» було опубліковано 2012 року в Києві. У творі описано 20-ті роки ХХ століття.

У цій цитаті йдеться про американські автомобілі Pierce-Arrow [54]. Один такий автомобіль став першим американським авто імператора Миколи Другого, але після революції, на ньому почав їздити Олександр Керенський, голова Тимчасового Уряду Російської імперії.

Загалом, таких автомобілів в СРСР було надзвичайно мало, тож тут підкреслюється ексклюзивність, підвищення авторитету Гальперовича: *«А наважився Гальперович покозиритися на американському «пірсі» з відкритим верхом тільки тому, що довкола головних доріг кишіли тоді регулярні частини червоних...»* [45].

Ще одна ексклюзивна річ як на 1921 рік, це друкарська машинка «Ундервуд», що була насправді популярна в усьому світі [42]. Кількість її скорочувалася з розвитком СРСР і пізніше почали з'являтися вітчизняні машинки: *«І ось він — затишний, найпотємніший куточок бандитського*

схрону. *Невеличкий стіл, ослінчик, а на столі — американська друкарська машинка “Ундервуд”» [45].*

Цитати з цього твору можна віднести образу Америки як технологічно розвиненої держави, про який ми писали в аналізі попередніх творів.

Так само про американські речі знаходимо свідчення в трилогії Уласа Самчука, «Волинь», що складається з трьох частин: «Куди тече та річка», «Війна й революція» та «Батько й син». Оpubліковано трилогію було протягом 1932-1937 років.

Автор використовує американські речі в описі одного з героїв. Лазюк був людиною освіченою, відкривав перед Володькою нові горизонти, читав йому книги, пояснював про наміри Леніна щодо України. Вбачаємо тут натяк на людину широких політичних поглядів: *«Це був Лазюк. У своєму розхристаному цегляної барви пальті, у своєму м'якому капелюсі, у своїх американських черевиках він біг до Володька й весело сміявся» [35].*

А ця цитата описує бажання Володьки побачити увесь світ. Він прагне подорожувати, зізнається, що більше не хоче сидіти на одному місці. Канада тут постає теж не як певне чітке місце призначення. Просто вона «далеко». Вона там, як описує автор, «на краю землі»: *«На вітрильних кораблях вони пливуть через океан у всі кінці світу. Для них відкрита Канада. Для них доступна Індія. Крок за кроком вони підгортають Африку...» [35].*

Наступна цитата містить назву корабельної лінії «Кюнард» [53]. Це англійська мореплавна компанія, що в середині XIX століття здійснювала перевезення тільки між Англією та Північною Америкою. Пізніше, морські маршрути множилися.

Не дивно, що рекламні плакати висіли саме до Канади, адже, як ми зазначали раніше, в Україні в різних регіонах проводили цілі кампанії з перевезення людей до Канади. Ми знайшли цитати саме в третій частині трилогії «Волинь». Час, який тут описано, припадає на другу хвилю міграції, коли з України їхали в основному ті, що не погоджувалися зі

законами нової «червоної» влади, боялися переслідувань та арештів: *«На бічній стіні зліва вивішено кілька оголошень, а між ними також плакат корабельної лінії “Кюнард”, який закликав їхати до якоїсь незнаної і далекої Канади» [35].*

Вже у заголовку твору «Голлівуд на березі Чорного моря», 1927 року публікації, Юрій Яновський дає нам рису, що увійде в образ Америки. Голлівуд – це про нашу українську Одеську кінофабрику [1; 27]. Порівняння таке тому, що Голлівуд здавався ідеалом кіномистецтва, де немає обмежень і є колосальна підтримка режисерів, що прагнуть зняти шедевр.

Юрій Яновський описує діалоги, з яких робимо висновок, що Олександр Довженко без належної підтримки намагався зробити український кінематограф видатним (поки до українських кіностудій не дісталися російські фільми). Наступна цитата Василя Григоровича про талант Олександра Довженка, означає, що ми можемо створювати фільми ще й кращі за Голлівуд: *«— Коли я бачу талановитий чорнозем — і росте на ньому буйне жито — я хочу ще більшого. Відберіть у цього багатія якихось речовин, додайте інших — і гай-гай — заховайся, американцю, із своїми конкурсами. Бронзою дзвеніли б і зеленіли царини» [49].*

Автор романтизує й саме місто Одесу, коли описує її характер одними тільки розповідями вантажника Каплана. Якщо його послухати, можна дізнатися, що відомий американський актор німого кіно – це син тітки Рухлі з пристані: *«Цим скористався молодий мрійник з американського корабля “White House” і засліпив соромливу дівчину золотом та подарунками» [49].*

Звичайно, й корабля такого, насправді, не було на той час, та й назва його, співзвучна з Білим домом, головною установою в США. Але українці, як й всі інші нації, люблять говорити про «українське походження» різних популярних людей, навіть, якщо самі знаменитості вже й асимілювалися до інших націй. Зате, для народу в анекдотах чи просто розповідях це означає,

що Україна – країна талановитих людей й нам є чим пишатися навіть у світових масштабах.

У романі Івана Багряного «Тигролови» описано 1932-1937 роки, коли автора було заслано до спецпоселень Далекого сходу.

«Ми хліба сірого, синку, не їли! І коли навіть недорід тут був, то ми мали борошно заграничне, японське або американське, і риж з Китаю, як золото, і крам різний...» [5]. Мати сімейства розповідає Григорію, як вона ще малою з сім'єю емігрувала з Одеси в Сибір, як тут тепер збудовано українські маленькі містечка, як вони жили й працювали, щоб прогледувати велику сім'ю. Вони торгували своїм крамом з іноземцями або обмінювали свій урожай на потрібні продовольчі товари. Пізніше вона зізнається, що з приходом нової влади все пішло шкереберть і жити в Сибірі стало набагато важче.

Також автор описує нам будинок-хмародряп в «американському стилі» в Хабаровську, де знаходилася «охотінспекція». Цікаво, що хмарочоси асоціюються з Америкою й донині, навіть якщо їх було побудовано далеко за межами цієї країни.

Наступним романом Івана Багряного «Людина біжить над прірвою» ми переходимо до подій Другої світової війни, а точніше 1943 року. Твір було написано між 1948-1949 роками в таборах ДІ-ПІ [37]. А надруковано було посмертно 1965 року в міст Ной-Ульм, в Німеччині.

«Всі ті “гвардійці” одягнені в шинелі з англійського сукна; деякі, замість повстяників, мали англійські черевики; а озброєні всі здебільшого химерними американськими автоматами!.. Цілком не звичайні, а... “загряншині”! Лише матюкалися всі по-російському...» [2]. Так описує автор радянські війська у Другій світовій війні, що вже об'єдналися з американцями та англійцями – як машину «універсальну», позбавлену однастайності свого походження. Загалом увесь сюжет розповідає нам

історію молодого українця, що застряг між двома ворогами, приречений на смерть.

Тут немає чіткого опису американців, адже у романі йдеться не так про людей певного походження, а про режими, що засіли в головах ворогуючих сторін. Тут розмивається поняття однієї нації, а людина стає універсальною в рамках певної сторони війни. Іноді, навіть ворогуючі сторони об'єднуються і стають символом війни. Про це свідчить і наступна цитата: *«Крок германський, автомат американський, форма англійська, душа російська... Ні, не тільки російська. Матюки лише чисто російські, але душа... душа така ж, як і зовнішність, — мов циганський коц: ряба і теж “універсальна” — марксо-енгельсо-ленінська з новітніми німецько-англо-американськими корективами...» [2].*

В цьому творі добре показано, як майбутні вороги «холодної війни» воювали бік-о-бік так, що асимілювалися під одну машину для «захисту від ворогів».

Тут же варто згадати ще один роман Івана Багряного «Огненне коло» про битву під Бродами влітку 1944 року. Його написано було й видано у Німеччині в 1953 році. Письменник описує другий фронт та згадує висадку в Нормандії. В описі не обійшлося без згадки про американські, а ще й про канадські війська, але точного опису чи ставлення до цих країн в творі немає.

Підсумуємо, що образ США й Канади такий самий неоднозначний як і увесь історичний період. Зі створення СРСР до Другої світової війни в літературі було відображено Америку як країну, що розвивала свою техніку, одяг, товари домашнього вжитку, іграшки й продавала її СРСР, а також рятувала місцевих жителів від голодної смерті. Також було неоднозначне ставлення до американського капіталізму: в деяких творах молодь захоплювалася можливістю стати відомим мільйонером, а старше покоління ототожнювала багатіїв з садистами, що скоро теж підтримають комунізм.

Америка здавалася країною свободи, звідти виписували пресу, слухали радіо, отримували інформацію. Дехто її ототожнював з країною мистецтва, передбачав, що українські митці могли б створити й свій, ще кращий, Голівуд, а хтось вважав, що Америка, це країна без духовності, завалена хмарочосами. Але під час Другої світової війни американські, канадські та радянські війська забули про конкуренцію, злилися в один образ і трансформувалися в людину універсальну, космополітичну, позбавлену культури й нації.

2.3. ПЕРІОД ВІД 1946 ДО 1991

У романі з автобіографічними елементами «Сад Гетсиманський» Івана Багряного, що було написано 1948-1950 та видано 1950 року, Америку згадує автор як і Домонтович згадував у своєму романі «Дівчина з ведмедиком»: *«Колись в часи голоду на Україні, в роки 21—22, американська допомогова місія ощасливила його харчовим пакетом... Ось це й була підстава для всього «діла»...»* [4].

Тільки коли у Домонтовича діяльність АРА обговорюється вдома, у Багряного вже в 1950-х за це можуть покарати невинних людей. В творі описують молодого хлопця Давида, якого ув'язнили за те, що малим він отримав допомогу від благодійної організації, яку ж сама радянська влада й дозволила на території України. Після цієї цитати у творі йде розповідь про побиття хлопця агентами, щоб той визнав «свою провину в тероризмі».

Це приклад того, як змінилося ставлення до США. Коли в попередніх роках ми бачимо вільні описи зв'язку з американцями, чи то кіно, чи журнали, чи новини, тепер настає Холодна війна між комуністами та капіталістами і за це карають невинних українців.

Цікавий ще один опис покарання за «щось американське» у творі. Це опис допиту Андрія Чумака: *«— Ах ти ж гад!.. Ага! Ти прикидаєшся*

ягням!.. А оце що?!! Га?!! Гордий потрясав якоюсь книжкою... В брунатній обкладинці... На тій обкладинці жирними чорними літерами написано: “Поет-анархіст, Уолт Уїтмен!”» [4].

Далі герой роману починає розповідати, що Уолт Уїтмен, це анархіст, що жив у Києві на Деміївській в 1926 році та створив свою організацію анархістів, а слідчий, обмежений знаннями й радить розвитку справи арештанта, вірить та починає записувати свідчення, що Андрій надає.

Протиставлення розумів між слідчим та заарештованим молодиком цікаво описані, але нас більше цікавить ставлення до американського поета. Навіть за напис в книжці можна було засудити людину, на жаль, від неосвіченості. Хоча, ми знаємо, що політику покарання проводили й без важливих на те причин. Засуджували не кримінальних авторитетів, а простих людей. З іншого боку не будемо вважати, що Андрія почали «пресувати» тільки за американського поета. Думаємо, що як там було б ім'я будь-якого іноземця, Андрія б почали допитувати.

Прозовий твір «Юнаки з вогненної печі» Валерій Шевчук писав у 1991 році та видав 1999 року у Києві. У тій частині тексту, що особливо нас цікавить, йдеться про 1965 рік.

У Києві, в кінотеатрі «Україна» відбувається прем'єра фільму «Тіні забутих предків» [34]. В цей час Україною ширяться арешти інтелігенції. На самій прем'єрі люди встають зі своїх місць в знак протесту проти арешту митців. Кінотеатр оточили КДБісти, а після показу вони намагалися запам'ятати усіх протестувальники. Після цього арешти поширилися сильніше. А з цього часу, вважається, почалася доба «шістдесятництва» і громадський рух за українську культуру переростав у політичний. Автор описує, як проводять обшуки не тільки у тих, хто брав участь в протесті, але й у батьків та друзів «підозрюваних»: «— *Понятими в нас були сусіди, що найгірше,— сказав він. — Ота пащекувата Онищучка,— це перша, тепер вона на всю вулицю дзвонить, що ми американські шпійони, що в нас*

шукали листівки і таке інше; другим був відставник — Трусов; цей на вулиці говорить, що ми баптисти і що нас усіх за це посадять» [44].

Чутки про американських шпигунів ширилися як ознака «ненадійності» людини. В СРСР за кожним незаконним арештом з причин культури чи опозиційних політичних поглядів стояла легенда, яку розповідали суспільству: людина працювала на ворогуючу країну. Тоді ні в кого й не виникало сумнівів, що ця людина зрадила власну країну. Ніхто не розбирався, які були справжні причини затримання людини. Головне, повісити ярлик – «ненадійно».

«Позичений чоловік» – роман Євгена Гуцала, виданий 1981 року у Києві, входить в трилогію разом з романами «Приватне життя феномена» (1982) та «Парад планет» (1984) про пригоди Хоми Прищепи. В основу історії покладено анекдот, як одна жінка позичила свого чоловіка на місяць іншій. Головною метою твору є не розповідь історії, а показати буденне життя, українську вдачу.

В творі не йдеться про міграції, а є цікаві описи, що повертають нас до протиставлення «свій-чужий», «близький-далекий»: *«...із-під столу вибрався чорний кіт — шерсть на спині стояла дротом, хвіст стримів радіоантенною, що здатна зловити й Америку... Він у землю дивиться, а на сім сажень бачить, аж десь до Америки!..» [10].*

Америка означається в творі як дуже далеке місце. Також зазначається, що зловити радіохвилі американських станцій було достатньо важко: вони часто глушилися радянською владою. Як бачимо з порівняння, коту це вдавалося. *«— Якби десь в Америці, то вже зі своєї слави ого скільки золотого пір'я наскуб!» [10].*

Це говорять Хомі Прищепі. В СРСР інформація не могла настільки вільно подаватися людям, метод роботи новинарів був трохи іншим. А от в Америці зі своєю свободою слова, інформація поширювалася достатньо

швидко. А враховуючи капіталістичну особливість держави, то й заробляти гроші можна було на своїй популярності без особливих талантів.

Чому серед таких буденних тем постійно циркулює саме Америка? По-перше, це країна, що протиставляється Радянському союзу, по-друге, в період застою її економічні досягнення значно серйозніші, по-третє, для України перебування з Радянським союзом принесло мало користі, натомість, після стількох років терору, наш народ вабила ідея свободи.

Часи, описані Анатолієм Дімаровим у романі «Містечкові історії», що було опубліковано 1983 року, припадають на період в СРСР, який пізніше назвуть «періодом застою». Точних часових рамок тут немає, але його межі пов'язують з правлінням Леоніда Брежнєва. Спричинено цей період було тим, що стрімкий економічний та технічний розвиток після Другої світової війни стихав. З кожним роком ріст економіки зменшувався, з ідеології пропали гасла «наздогнати й перегнати», адже технології Європи, Америки та Азії вже занадто випереджали СРСР.

Так само й слабшає «оборона» від ворога в Холодній війні. Налаштовуються нелегальні поставки одягу, преси, пластинок, адже на полицях магазинів створювали штучний дефіцит товарів, щоб купівельна спроможність жителів країни не вбивала економіку.

Тоді речі не вітчизняного виробництва могли й статус підняти в очах оточуючих. Американськими речами можна було виділитися серед монотонного натовпу. Особливо, це було важливо для тогочасної молоді: *«Обоє ж ще молоді, хочеться й по всіх усядах поїздити, і вдягтися модно, он Валя Максимові нещодавно джинси американські принесла: двісті карбованців!»* [11].

Ті, що займали займав високі посади теж мали ширші можливості, наприклад, до закордонної преси: *«Взяла цілий стос, поклала переді мною на журнальному столику. Все це були видання американські, англійські, французькі, чоловік її, мабуть, об'їздив увесь світ...»* [11].

Зрозуміло, що цінність речі піднімалася разом з її «неповторністю», тож за продаж речей з Америки, могли серйозно покарати ув'язненням.

Така ж «мода» на речі з Америки описана й в романі Володимира Дрозда «Спектакль», 1985 року. Увесь твір насичено таким описом речей: «американські джинси», «американські цигарки», «американська ракетка» тощо. Також автор говорить, що у головного героя, Ярослава Петруні, «чиновника від літературного відомства» та письменника, є журнал «Америка».

Це видання друкувалося в СРСР спочатку між 1944-45 років за ініціативи американського посольства в Москві [14]. Але через «простий цікавий виклад» та «яскраві ілюстрації» на думку ЦК ВКП(б) він становив загрозу пропаганди. Тож його на певний час було заборонено. Якраз у період відлиги журнал відновив свою роботу і з 1956 по 1994 рік вийшло 9 номерів. Тільки в період «перебудови» журнал дозволили вільно продавати в кіосках. Це був журнал про США спеціально для Радянського союзу і видавався він російською мовою.

Оповідання «Дівчатка» було надруковано 2014 року у книзі Оксани Забужко «Тут могла б бути ваша реклама». Але в головна героїня твору згадує своє дитинство наприкінці 1980-х.

Дарця розповідає про своє дитинство з 12 років, про свої дружні стосунки з Оленкою. Цей твір про відчуття єднання, потаємні секрети, поведінку підлітків. Авторка представляє для нас думки та рішення дівчат, що сформували у перспективі дорослих жінок: *«Одного разу Дарці потрапила на очі стаття якогось американського тендерного мудрагеля, де ледве не за аксіому стверджувалося, буцімто хлопчики більше “competitive”, а дівчатка, навпаки, більше “cooperative”»* [15].

З цієї цитати прокоментуємо тільки те, що стаття необов'язково мала бути американської. З іншого боку, раніше питання саме «гендеру» не піднімалося в радянській термінології, а в Америці цю частину

соціологічного та фізіологічно життя людини стрімко розбирали на науковій праці.

«Ти бачила у Скальковської (Ленця одразу перетворилась на Скальковську, такою потім і зоставалась) значок з американським прапором?.. (Плюс явний душок політичного доносу...» [15]. За сюжетом, після тісних стосунків Ленки зі старшокласником, його матір влаштувала скандал у школі, детально змальовуючи деталі фізіологічних пошкоджень, що дівчина завдала хлопцеві. Відсутність конфіденційності та агресія жінки зіграли свою роль, і Ленці стали приписувати будь-які гріхи, особливо щось таке, що б надавало їй статусу «ненадійності» в соціумі. Наприклад, звинувачення у шпигунстві для Америки було чудовим прикладом наклепу. Неважливо, що саме відбулося, поширення чуток про шпигунство виставляє людину у поганому світлі.

Цікаво, що вже за десяток років після закінчення школи, немає засудження людей за міграції. Тобто, клеймо «американського шпигуна» з'явилося не з любові до своєї країни та прагнення її захистити, а просто тому, що це апріорі було погано. Адже радянська влада багато арештів та розстрілів виправдовувала «благом» для країни та «захистом» від зовнішніх ворогів: *«Вони рахували при вході до ресторану, хто не прийде, на кого не чекати: Міша Хазін емігрував до Америки, давно, ще на початку вісімдесятих, Крайчин в Парижі на конференції, жінка сказала по телефону» [15].*

Третій історичний етап, що ми виділили, починається з арештів за зв'язок зі згаданою раніше організацією «АРА». Взагалі, арештувати могли за будь-що, навіть за книжку американського поета у власності. Тема американського шпигунства знову культивується, як і на другому етапі. Продовжують описувати Америку як країну хитрих капіталістів, що з усього можуть зробити прибуток. На третьому етапі починається «мода» на американські речі. Ця мода не схожа на опис речей у 1930-х роках, адже

тоді американську техніку використовували для підтримки країни. Тепер же американськими речами хочуть володіти, щоб виділитися з натовпу, підкреслити свою індивідуальність.

2.4. ПЕРІОД ВІД 1991 ДО СЬОГОДЕННЯ

Роман-есеї «Щоденний жезл» було написано 1991-1999 роках Євгенієм Пашковським та опубліковано в 1999 році в Кривому Розі. За цей роман письменник став лауреатом Національної премії ім. Т. Шевченка.

Автор у своїх роздумах зачіпає величезний комплекс проблем, з якими зустрічається українець, як громадянин, як частина суспільства та як особистість. Ми не будемо детально аналізувати сам твір Євгена Пашковського. Нас цікавлять здебільшого його цитати про Америку.

Хочемо одразу зазначити, що для школяра, який читатиме рекомендований твір одразу постане дисонанс між образом Америки в попередніх творах та в цьому. Якщо в Радянські часи про неї говорили або як про країну-ворога, або як про країну-мільйонера, або як про країну свободи, то тут Євген Пашковський показує, як стрімке прагнення розірвати стосунки з Росією й примкнути до Америки може бути небезпечне.

На нашу думку, автор серед інших проблем виділяє проблему постійного прагнення України долучитися до розвинених гігантів, асимілюватися та забути про власне історичне та культурне підґрунтя: *«В. Фолкнер ще в одна тисяча добропорядному році , — коли динозаври грілися в головах вчених, як в інкубаторних яйцях, — виказуючи деяке розгублення майстра, чий виконаний обов'язок зійшов непрочитаним і незрозумілим для молодих поколінь, повідомляв про тодішній стан американської культури, як такий, ніби для нього взагалі не існує людства: і душу людини викаструють у неї...» [31].*

А тут автор говорить про становлення України як незалежної держави через домовленості з іншими країнами. Адже, ми пам'ятаємо, що незалежність країни довелося виборювати Будапештським меморандумом та Мінськими угодами 1991 року [19; 41]. Ці угоди в сучасній Україні спричинили багато проблем, адже ми маємо озброєний конфлікт з сусідами, що вирішили порушити всі міжнародні угоди: *«...про вас забудуть, вас задурняють, зроблять винними, ви будете вибачатись і вибачатись, перед росіянами за спожите паливо, перед німцями за брак культури, перед євреями за поліцаїв, перед американцями за відсутність расизму, перед японцями за курільські острови, перед розвинутими за своє каліцтво і дякувати, дякувати, дякувати, що вас вислухали, звернули на вас увагу, відібрали атомну зброю, залишили променисті обставини, завдяки яким кожен день проживається, мов останній»* [31].

Цей текст було написано 20 років тому, але він відповідає й сьогодні. Ми говорили у вступі, що Україна розташована між двома країнами, серед яких намагається вибороти собі партнера. Ми є залежними від думок та політик обох країн, навіть, якщо вони нам не підходять. Це можна зарахувати до ще однієї причини масової еміграції. Легше жити в країні, що підпорядковується власній державній політиці, ніж в країні, де державну політику копіюють і насильно насаджують: *«...а тут ще й американці димонули, підкинули в полум'я план підйому економіки, білібердальних реформ, цілі сувої настанов і дорадництв, відкардіограмлених по факсу з самого серця демократії, з підпально відомого “цереу”,— і весь цей мотлох, просичений сечею брехонь, скільки його не роздмухують реформатори, ледве тліє, чадить то пекельно селітряним, то якимось, мов смалене пір'я, чадом...»* [31].

Трагікомедію «Синій автомобіль» Ярослав Стельмах написав ще 1991 року та поставлено на сцену п'єсу було у 1998 році. Письменник описав важку долю митця та показав, як непросто народжується література.

Ось такий розвиток подій уявляє собі герой А. для свого літературного шедевру: *«В магазинах порожньо, як виметено, крім вермішелі та морської капусти ні дідька не знайдеш — теж, до речі, проблема. А він приїхав з Канади, там у них зовсім по-іншому»* [39].

Кохання майбутньої героїні в п'єсі приїжджає з такої далекої і незрозумілої Канади, де все по-іншому, навіть трохи краще. Але є риса, що об'єднує два самотніх серця і в Україні, і в Канаді: *«Вона розуміє, що в Канаді теж стрічаються глибоко нещасні люди. Це їх зближує... На прощання він підходить до “Стенвею” і грає “Пори року” Чайковського — підібрав на слух, дивлячись у себе в Канаді програму “Час”»* [39].

Роман-детектив «Імітація» Євгенії Кононенко вийшов у друк 2001 року у Львові. Письменниця розповідає історію про загадкову загибель співробітниці американської добродійної організації Мар'яни Хрипович. Її друзі, колеги та знайомі проводять власне детективне розслідування, щоб дізнатися, що насправді сталося з жінкою. В романі описано заплутані стосунки жінки зі своїми друзями та знайомими.

Її друг юності Сашко Риженко збирається писати некролог в газету про Мар'яну, згадуючи, як вона у своє дослідження «Диявол у світовій літературі ХХ століття» додавала ідеї з сварок з Сашком. Він жартівливо каже так: *«І хоч би висловила подяку! Це було б так по-американськи! “Дякую другові юності, під час розмов з яким я збагнула, що неодмінно маю написати цю книгу!”»* [18].

Ще один образ Америки – подяка. У великих компаніях, не тільки в Америці, практикується «щира подяка» за певні досягнення. Система бонусів дуже міцно закріпилася в стосунках між босом та співробітником, а пізніше й в цілому суспільстві на різних рівнях стосунків, тож зрозуміло, що письменниця використала тут формулювання «це було б по-американськи».

Не забуваймо, що в Радянському союзі теж любили нагороди, грамоти, подяки, адже більше проробленої роботи означало допомогу державі. Бути хорошим робітником було престижно. Натомість, це роман незалежної України, коли від Радянщини вже потихеньку відходили, та й загибла Мар'яна була з Америки.

Вважаємо, що в наступній цитаті використано ідею про складну українську душу, психологію, яку важко зрозуміти іноземцям. Ця теорія, зазвичай, заплутана анекдотами. Різниця в менталітеті значуща, а від того й комунікація стає складнішою. В цьому випадку – для американця: *«А Мар'яна кидала бідного Джері в провалля роздвоєності, чого впорядкована американська натура винести не могла» [18].*

Ще одна риса Америки – вільні стосунки, можливо, завдяки стрімкій сексуальній революції на Заході: *«Щодо Біста і Мар'яни. У них, в американців, якщо жінка – не дружина, то на неї витрачається істотно менше грошей і її значно менше ревнують» [18].*

А ще трохи про мистецтво Америки. Мар'яна була мистецтвознавицею, тож у тексті часто зустрічається опис художнього модерного мистецтва, що найбільше цікавив американців і в Україні. Авторка описує також, що героїня відкривала для України авангард, коли його не могли сприймати: *«...Люба останнім часом стала малювати картинки і продавати їх американцям... А малює та Люба, треба вам сказати, таке, що і в страшному сні не примариться! Щось намаже якими красками, а згори ще й олівцем. Але зараз у американців на таке мода, вони за таке платять аж по п'ятдесят їхніх зелених грошей!» [18].*

Вже в незалежній Україні образ США починає змінюватися. Українські митці задумуються про тривалу прихильність до Америки, як до країни повної свободи. Вони попереджають про небезпеку такого сліпого позитивного ставлення до країни, що зовсім не відповідає українському характеру. Американську літературу описують як таку, що не враховує

людяність, знищує людську душу. Письменники також описують любов американців до сучасного мистецтва, до якого в Україні не готові.

Також на цьому етапі автори звертають увагу на характер американців, їхні стосунки в суспільстві. Письменниця пише про систему «подяки» в Америці, такий підхід проник з корпоративного в буденне життя. Описують стосунки між чоловіками та жінками, натякаючи на вільніші стосунки на Заході. Зазначають, що й в Канаді, хоч все інакше (протиставлення «свого – чужого») живуть самотні люди, як і в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, в нашому дослідженні ми проаналізували динаміку образів США та Канади через історичні події, що відбувалися впродовж розвитку української прози. Це було потрібно для того, щоб виявити комплекс характерних рис, що формують образ США та Канади. Через ці образи створюються стереотипи в свідомості українців. А починає образ формуватися з прозових творів, які пропонують дітям в середніх навчальних закладах. Тому об'єктом нашого дослідження стали українські прозові твори, що вивчають у середніх навчальних закладах школярі.

Під час дослідження ми виявили в рекомендованому списку літератури ті твори, де згадано риси США та Канади, проаналізували історичні події, що супроводжували сюжети цих творів, зіставити риси Америки та Канади у творах кожного історичного періоду, що ми визначили та узагальнили всі риси в один комплексний образ, що пропонується дітям у середніх навчальних закладах.

Ми розділили час подій у творах на чотири етапи: дореволюційний, міжвоєнний, період холодної війни та період після здобуття незалежності України.

З одного з найперших творів, де було відображено першу хвилю міграції до США чи Канади, «Камінний хрест» Василя Стефаника, ми побачили, що в творах образи Америки та Канади могли поєднувати. Головні герої твору планують мігрувати в Канаду, але Іван Дідух своїй дружині говорить й про Америку. На це може бути декілька причин: по-перше, він говорить про Америку, як материк, по-друге, це може бути таке собі поєднання двох країн в уявленнях переселенців.

Тип міграції і в США, і в Канаду був приблизно однаковий. По-перше, в Україні працювали «агенти» з агітації до міграції, спонсоровано урядом

Америку та Канади, що отримували від 2 до 5 доларів за одного агітованого. Головною причиною до таких дій став дефіцит робочої сили для освоєння штатів з важким кліматом. Уряд надавав мігрантам землі для сільського господарства безкоштовно та звільняв переселенців від податків на перші 10 років. Це ми в нашому дослідженні знайшли в таких творів: «Дівчинка з ведмедиком», «Урізька готика» та «Волинь».

По-друге, дорога до земель США та Канади була важка. В творі «Перехресні стежки» описано, як герої переїжджають з країни в країну, підробляють ім'я та документи, щоб вибратися за океан. Куди швидше сім'я могла доїхати та де більша була підтримка від діаспора, там вони й осідали. Не дивно, що міграція для українців ставала тягарем. Нація, що так сильно прив'язана до рідної землі, не могла легко відпустити рідну батьківщину, де все було знайоме й асимілюватися так далеко за океаном. Цю тугу передають герої творів «Камінний хрест», «Сентиментальні мандрівки Галичиною» та «Урізька готика».

Характер американців та канадців у порівнянні з українським також описано в творах «Імітація», де американська впорядкованість не може стримати українське двійництво душі, та в «Синьому автомобілі», коли, незважаючи на всі відмінності між нашими країнами, «глибоко нещасні люди» живуть й в Канаді, й тут.

Ще однією рисою, що викликала позитивне ставлення до США, стала благодійна організація «АРА». Ця волонтерська група займалася допомогою бідним країнам, що постраждали внаслідок Першої світової війни, Україна не була виключенням з 1921 року. Але вже з 1923 року діяльність «АРА» припинили, адже радянська влада боялася шпигунства та пропаганди ворожих настроїв. Про благодійну організацію згадується в романі «Дівчинка з ведмедиком», а вже в романі «Сад Гетсиманський» за те, що один з героїв дитиною отримував допомогу з «АРА», його арештовують та змушують зізнатися в терористичній діяльності.

Взагалі, будь-який зв'язок з Америкою засуджується у творах аж до літератури, що стосувалася часів незалежної України. Це проявляється в творах «Сад Гетсиманський» (через американського поета Уїтмена), «Юнаки з вогненної печі» (коли будь-яка «ненадійність» громадянина ототожнювалася з американським шпигунством), так само й в оповіданні «Дівчатка» (чутки про значки з американським прапором після скандалу в школі). Але в оповіданні «Дівчатка» ми бачимо прогрес у ставленні до міграції з дорослішанням героїв твору.

Але засудження за зв'язки з Америкою чи Канадою з'явилося більшою мірою вже після колективізації, коли селам СРСР потрібно була допомога для швидкого розвитку. Впадає у вічі американська техніка, що з'являється під час розвитку Радянської держави. У творах «Лебедина зграя» та «Чорний ворон» з'являються американські трактори, автомобілі та друкарні.

А в романі «Морозів Хутір» порівнюють розвиток американської техніки та відсутність розвитку радянської. Це пояснюється тим, що СРСР не мала вітчизняної техніки для потреб усього селянства, а без розвитку сільського господарства не могла розвиватися індустріалізації, тим більше такими стрімкими темпами. В творі «Урізка готика» також Америку «рекламують» як країну інновацій аграрної промисловості.

Речі із-за океану користуються попитом і в післявоєнні часи. Особливо, в «період застою». Через штучний дефіцит, щоб людський попит на товари не вбив економіку Радянського Союзу, підвищити свій статус можна було американськими речами. У творах «Містечкові історії» та «Спектакль» одяг, що постачався в країну нелегально міг виділити людину з натовпу, чого їй так не вистачало. До того ж, імпортований одяг відрізнявся своєю новизною та ставав дуже модним серед молоді.

Стрімкий розвиток Америки був не тільки в індустріальному секторі, але й в мистецькому. В творах «Місто» та «Голлівуд на березі Чорного

моря» продемонстровано порівняння кіностудій українських (ще не охоплених радянськими фільмами) та американських. В творі Яновського Україні навіть передбачають більший успіх, ніж американським кіностудіям, зокрема через Олександра Довженка.

Культуру Америки інакше представлено в творі «Щоденний жезл». Автор описує культуру США як таку, що може каструвати людину, переробити під себе, штучну. А в детективному романі «Імітація» українці, що обговорюють вподобання американців пояснюють читачеві, що приїжджим з Америки дуже подобаються модерні картини, які в нашій країні ще не розуміють, та вони купують їх за великі, для України, гроші.

Також, ми не можемо оминати опису тісного зв'язку СРСР, Америки та Канада у часи Другої світової війни. У творах «Вогненне коло» та «Людина біжить над прірвою», Іван Багряний описує нового військового як людину універсальну, позбавлену національної різниці. Людина нового часу тепер ділиться за статусом «свій» чи «ворог».

Зі завершенням Другої світової війни закінчується й універсальність бійця. Тепер країни, що воювали на одному боці, стають ворогами Холодної війни. Капіталізм Америки та її хмарочоси – мабуть найяскравіша риса з усього нашого дослідження. Про нього говорять головні герої в творах «Неймовірні пригоди Івана Сили», «Позичений чоловік», «Морозів Хутір», «Юність Павла Шеремета», «Урізька готика» та «Тигролови». Любов до грошей в США в українській літературі описано різноманітно: як «американську мрію», спосіб життя, азартність, хитрість та готовність до садизму над людською природою.

Окреме місце в утворенні образу США треба надати науці, пресі та радію. Річ у тім, що через інформаційну блокаду майже неможливо було пробитися обивателям. Таку можливість мали тільки науковці, що могли слідкувати за новинами в своїй галузі через «виписані» журнали, очільники високих посад, або звичайні люди, що могли спіймати радіохвилі з

Америку. Взагалі, доступ до інформації визначав успіх людини. За цим ми прослідковуємо в творах «Місто», «Позичений чоловік», «Містечкові історії» та «Спектакль». Насправді, інформація не обов'язково мала йти з США. Просто Америка асоціювалася перш за все зі свободою слова, якої не можна було й уявити в СРСР.

Америку як країну свободи та рівноправ'я описано в творах «Гетьман Іван Виговський» (порівняння політичного устрою за Хмельницького), «Урізька готика», «Імітація» (в стосунках з жінками), «Морозів хутір» (у порівнянні з Європою). Варто детальніше розглянути твори «Морозів хутір» та «Щоденний жезл». В романі «Морозів хутір» один з головних героїв порівнює свободу США зі свободою СРСР і заперечує можливість свободу у тоталітарній державі, що підтримує тільки один клас – пролетарів. Натомість, інша героїня роману стверджує, що Америка – ідеальна для вираження власних амбіцій та думок, коли вона «задирається».

У романі-есеї «Щоденний жезл» автор вже описує сучасний вплив американської свободи та демократії на новостворену незалежну Україну. Цей вплив є отруйним для молодшої країни, бо це більше схоже на насильницьке насадження американських стандартів на зовсім непридатний для того ґрунт української політики. Автор зазначає, що позиція між Росією та США загрожує Україні розривом.

Отже, через такий комплекс рис український школяр бачить образи США та Канада. Позитивне чи мрійливе ставлення українського народу до Америки давно стало не тільки перспективою для розвитку, але й символом свободи. Саме ця країна довго різко протистояла Радянській державі, від якої потерпала наша держава.

Аналізуючи тексти з рекомендованої шкільної програми, ми побачили, що переїжджаючи, українці не тільки шукали кращих умов життя, а й просто тікали від терору на своїй власній землі. Більшість письменників, твори яких тут було представлено, переслідувалися, були

арештовані. На їхні твори накладали заборону ледь не до самої незалежності України.

І якщо під час перебування в СРСР, українці почали розчаровуватися у можливості незалежності для України та мріяли про свободу, якою так часто описували Америку, то з настанням періоду «шістдесятництва» та вже до незалежної України, люди почали скидати рожеві окуляри. В творах почалися описи й негативних рис США, а саму країну вже не описували як єдину можливу опцію свободи. Адже тепер треба було самостійно будувати власну незалежність й бачити США вже не як порятунок, а як країну-партнера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва Віра Павлівна. Голлівуд на Чорному морі / Віра Павлівна Агеєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-41345908> – (дата звернення: 01.06.2020).
2. Багряний Іван Павлович. Людина біжить над прірвою / Іван Павлович Багряний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=26>. – (дата звернення: 01.06.2020).
3. Багряний Іван Павлович. Огненне коло / Іван Павлович Багряний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=27>. – (дата звернення: 01.06.2020).
4. Багряний Іван Павлович. Сад Гетсиманський / Іван Павлович Багряний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=29>. – (дата звернення: 01.06.2020).
5. Багряний Іван Павлович. Тигролови / Іван Павлович Багряний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=30>. – (дата звернення: 01.06.2020).
6. Безруких В. Иллюстрированная история Красноярья (1917-1991 годы) / В. Безруких, Г. Быков, В. Федорова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/>. – (дата звернення: 01.06.2020).

7. Будний Василь Володимирович. Порівняльне літературознавство : підруч. / В. В. Будний, М. М. Ільницький. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – с. 430.
8. Гаврош Олександр Дюлович. Неймовірні пригоди Івана Сили / Олександр Дюлович Гаврош [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12839>. – (дата звернення: 01.06.2020).
9. Гомотюк Оксана, Недошитко Ірина. Українська діаспора США у процесах українського державотворення / О. Гомотюк, І. Недошитко // Наукові виклади – 2014. – №5. – с. 48.
10. Гуцало Євген Пилипович. Позичений чоловік / Євген Пилипович Гуцало [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4454>. – (дата звернення: 01.06.2020).
11. Дімаров Анатолій Андрійович. Містечкові історії / Анатолій Андрійович Дімаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=10397>. – (дата звернення: 01.06.2020).
12. Домонтович Віктор Платонович. Дівчинка з ведмедиком / Віктор Платонович Домонтович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3234>. – (дата звернення: 01.06.2020).
13. Дрозд Володимир Григорович. Спектакль / Володимир Григорович Дрозд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13782>. – (дата звернення: 01.06.2020).
14. Журнал «Америка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/zurnalysssr/home/amerika> – (дата звернення: 01.06.2020).

15. Забужко Оксана Стефанівна. Дівчатка / Оксана Стефанівна Забужко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4204>. – (дата звернення: 01.06.2020).
16. Завьялов Андрей Владимирович. Соціальна адаптація українських іммігрантів : монографія / А. В. Завьялов. – Иркутск : Издательство ИГУ, 2017. – 179 с. – Режим доступу: [http://www.ukrkongress.lv/files/files/Завьялов_Соціальна-адаптація-українських-іммігрантів\(1\).pdf](http://www.ukrkongress.lv/files/files/Завьялов_Соціальна-адаптація-українських-іммігрантів(1).pdf). – (дата звернення: 01.06.2020).
17. Земляк Василь Сидорович. Лебедина згряя / Василь Сидорович Земляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=46>. – (дата звернення: 01.06.2020).
18. Кононенко Євгенія Анатоліївна. Імітація / Євгенія Анатоліївна Кононенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14563>. – (дата звернення: 01.06.2020).
19. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 – (дата звернення: 01.06.2020).
20. Місто Київ у Північній Дакоті заснували більше століття тому Анон і Христина Бокові з українського Києва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2821593-misto-kiif-u-pivnicnij-dakoti-ak-zive-poselenna-zasnovane-ukraincami-ponad-100-rokiv-tomu.html> – (дата звернення: 01.06.2020).
21. Навчальні програми 5-9 класів. Українська література. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3hox01O> – (дата звернення: 01.06.2020).

22. Навчальні програми 10-11 класів. Українська література. Профільний рівень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3fk74mc> – (дата звернення: 01.06.2020).
23. На Прикарпатті відзначають 120 років еміграції до Канади. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/539381-na-prikarpatti-vidznachayut-120-rokiv-emigratsiji-do-kanadi.html>. – (дата звернення: 01.06.2020).
24. Наливайко Д. С. Теорія літератури й компаративістика / Д. С. Наливайко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 347 с.
25. Наливайко Дмитро Сергійович. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. / Дмитро Сергійович Наливайко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ochuma/ochrus.htm> – (дата звернення: 01.06.2020).
26. Нечуй-Левицький Іван Семенович. Гетьман Іван Виговський / Іван Семенович Нечуй-Левицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=902>. – (дата звернення: 01.06.2020).
27. Одеська кіностудія. Історія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.odesafilmstudio.com.ua/> – (дата звернення: 01.06.2020).
28. Пагутяк Галина Василівна. Сентиментальні мандрівки Галичиною / Галина Василівна Пагутяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14585>. – (дата звернення: 01.06.2020).
29. Пагутяк Галина Василівна. Урізька готика / Галина Василівна Пагутяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14583>. – (дата звернення: 01.06.2020).

30. Пагутяк Галина. Урізька готика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pahutyak.com/урізька-готика/> – (дата звернення: 01.06.2020).
31. Пашковський Євген Володимирович. Щоденний жезл / Євген Володимирович Пашковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14813>. – (дата звернення: 01.06.2020).
32. Підмогильний Валер'ян Петрович. Місто / Валер'ян Петрович Підмогильний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=76>. – (дата звернення: 01.06.2020).
33. Покляцька Валерія. Протистояння СРСР та США у 1946-1979 рр.: Засоби формування «образу ворога» / В. Покляцька // Наукові записки: серія «Історія» – 2014. – №2 (1). – с. 158.
34. Протест на прем'єрі «Тіней забутих предків» 50 років тому згуртував українських громадських рух. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://old.uinp.gov.ua/news/protest-na-prem-eri-tinei-zabutikh-predkiv-50-rokiv-tomu-zgurtuvav-ukrainskii-gromadskii-rukh> – (дата звернення: 01.06.2020).
35. Самчук Улас Олексійович. Волинь / Улас Олексійович Самчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=224>. – (дата звернення: 01.06.2020).
36. Самчук Улас Олексійович. Морозів хутір / Улас Олексійович Самчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3648>. – (дата звернення: 01.06.2020).
37. Самчук Улас Олексійович. Плянета Ді-Пі / Улас Олексійович Самчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3651>. – (дата звернення: 01.06.2020).
38. Самчук Улас Олексійович. Юність Василя Шеремети / Улас Олексійович Самчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3650>. – (дата звернення: 01.06.2020).
39. Стельмах Ярослав Михайлович. Синій автомобіль / Євген Михайлович Гуцало [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3719>. – (дата звернення: 01.06.2020).
40. Стефаник Василь Семенович. Камінний хрест / Василь Семенович Стефаник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=336>. – (дата звернення: 01.06.2020).
41. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077 – (дата звернення 01.06.2020).
42. Ундервуд // Ужи – Фидель. – М. : Совесткая энциклопедия, 1956. – с. 233. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2350250/> – (дата звернення: 01.06.2020).
43. Франко Іван Якович. Перехресні стежки / Іван Якович Франко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=658>. – (дата звернення: 01.06.2020).
44. Шевчук Валерій Олександрович. Юнаки з вогненної печі / Валерій Олександрович Шевчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2864>. – (дата звернення: 01.06.2020).

45. Шкляр Василь Миколайович. Залишенець. Чорний ворон / Василь Миколайович Шкляр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=10350>. – (дата звернення: 01.06.2020).
46. Яковенко Наталія Миколаївна. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVIII століття / Н. М. Яковенко. – Київ : Laugus, 2012. – 417 с.
47. Яковлєв Андрій. Образи США та Великої Британії на шпальтах сатиричного журналу «Перець» у перші роки холодної війни / А. Яковлєв // Схід. – 2017. – №5(151). – с. 60.
48. Янів Володимир-Михайло Осипович. Нариси з української етнопсихології / В. О. Янів. – Мюнхен: Уву, 1993. 217 с.
49. Яновський Юрій Іванович. Голлівуд на березі Чорного моря / Юрій Іванович Яновський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2568>. – (дата звернення: 01.06.2020).
50. Ясь Олексій Васильович. Еміграція українського населення // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій та Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2005. – Т. 3 : Е – Й. – 672 с. Режим доступу: <https://bit.ly/3hniXcN> – (дата звернення: 01.06.2020).
51. American Relief Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3ebh7cU> – (дата звернення: 01.06.2020).
52. Autobiography of Andrew Carnegie. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3dYhBDb/> – (дата звернення: 01.06.2020).
53. Cunard History with Chris Frame. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chriscunard.com/> – (дата звернення: 01.06.2020).
54. Pierce-Arrow History. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2MQM6iy/> – (дата звернення: 01.06.2020).

55. Teddy bear. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bit.ly/3cZy7Si/> – (дата звернення: 01.06.2020).
56. William James. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/William_James/ – (дата звернення: 01.06.2020)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи

Тема: «Динаміка образів Канади та США в українській прозі»

Автор: Перехожук Ярослава Вікторівна.

Науковий керівник: Пашко Оксана Володимирівна, кандидат філологічних наук, старший викладач.

Захищена « ____ » _____ 202 __ р.

Короткий зміст роботи:

В дипломній роботі проведено дослідження динаміки образів Канади та США в українській прозі з використанням імагологічного, культурно-історичного та герменевтичного методу. Паралельно виділено чотири етапи історичних подій, що призвели до поступових змін у відображенні образів Канади та США. Усі зібрані в ході дослідження риси зібрано в комплексний образ та відображено його трансформацію в історичній парадигмі. Проаналізовано значення чотирьох хвиль міграції у формування образу США та Канади та впливу американської культури на українські художні твори в різні періоди часу з середини ХІХ століття до сьогодення.

Ключові слова: образ США, образ Канади, імагологія, хвилі міграції, етапи історичного розвитку, українська проза, динаміка образу.